

Г.В. Пришляк, аспірантка
*Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи НБУ*

КОНЦЕПЦІЯ КЛАСИФІКАЦІЯ ВИТРАТ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКУ

У статті розглянуто існуючі підходи до класифікації витрат в системі управлінського обліку банківських установ. Обґрунтовано цілі здійснення класифікації витрат. Запропоновано власний підхід до класифікації витрат відповідно до цілей управлінського обліку.

Ключові слова: витрати, банк, цілі, управлінський облік, класифікація.

Постановка проблеми. Класифікація витрат для потреб фінансового обліку здійснюється відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління НБУ № 388 від 21.11.97, та Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженого постановою Правління НБУ № 255 від 18.06.2003, і деталізується за видами діяльності, що полегшує складання звітності. У зв'язку з необхідністю складання бюджетів та фінансового планування як невід'ємних складових фінансового менеджменту банківської установи, а також підготовки інформації для прийняття рішень керівництвом банку така деталізація витрат є недостатньою, оскільки призначена для складання фінансової звітності. Для вирішення завдань, пов'язаних з прийняттям управлінських рішень, вона у одних випадках недостатньо деталізована, а в інших – недостатньо агрегована. Для вирішення цієї проблеми менеджери банківської установи використовують звітність, сформовану засобами управлінського обліку з таким ступенем деталізації чи агрегації, який необхідний при вирішенні конкретного завдання.

Аналіз останніх досліджень. У науці накопичений великий досвід класифікації витрат, що використовується для потреб управління. Суть процесу класифікації витрат – виділити ту частину витрат, на які може вплинути керівник, виходячи з принципу: “різні витрати для різних цілей”. На підтвердження цього зазначимо, що вчені Ч.Т. Хорнгрен та Дж. Фостер вважають, що “облікові системи повинні обслуговувати комплекс управлінських цілей, тому існують різні способи вимірювання і групування затрат” [7, с. 36].

Більшість зарубіжних [4; 7] та вітчизняних [2; 3; 6] авторів виділяють три групи цілей:

- 1) оцінка запасів та визначення фінансового результату;
- 2) прийняття рішень;
- 3) здійснення процесу контролю за їх виконанням.

При цьому кожній з цілей відповідають різні ознаки класифікації витрат. Існують й інші підходи до обґрунтування цілей класифікації витрат [1, с. 36], де ці три цілі доповнюються ще двома:

- 1) оподаткування та складання фінансової звітності (матеріальні, на оплату праці, на соціальні заходи, амортизація та ін.);
- 2) обчислення собівартості (за статтями), хоча, на нашу думку, ці цілі є деталізацією першої цілі – оцінка запасів та визначення фінансового результату.

Цікавий підхід до класифікації витрат пропонує професор Л.В. Нападовська [7]. У своїй монографії вона деталізує та доповнює класичні цілі класифікації витрат, в результаті чого вони набувають такого змісту: калькулювання собівартості виготовленої продукції та визначення величини отриманого прибутку;

дослідження поведінки затрат та прийняття управлінських рішень; планування (прогнозування), здійснення контролю та прогнозування.

Водночас у своїх дослідженнях автор виділяє два блоки об'єктів для здійснення цих цілей: 1) права і відповідальність осіб, зайнятих у господарських процесах, що безпосередньо відповідають за величину затрат; 2) види затрат у відповідному групуванні. Співвідношення між цілями та об'єктами подає у вигляді матриці-моделі, мету та об'єкти характеризує з урахуванням різних рівнів управління та відповідальності осіб.

Мета статті. У даному дослідженні на основі проаналізованої літератури спробуємо скласти власну класифікацію витрат та доходів.

Виклад основного матеріалу. Передусім обґрунтуємо доцільність здійснення такої класифікації, тобто сформулюємо мету та цілі класифікації витрат. Для ефективного управління витратами банку керівництву потрібні не просто дані про розмір витрат, а й інформація про витрати з їх деталізацією на певні цілі, організаційні підрозділи, вироблені продукти, послуги тощо. Облік витрат здійснюється в межах чинних облікових систем, тобто певного регулярного процесу, а також підпорядкований потребам керівників з необхідною їм деталізацією та на їх вимогу, оскільки постійне калькулювання обходиться дорожче, ніж проведене на вимогу. Основною метою класифікації витрат за таких потреб є організація ефективної роботи системи управлінського обліку, що досягається через низку заходів (рис. 1).

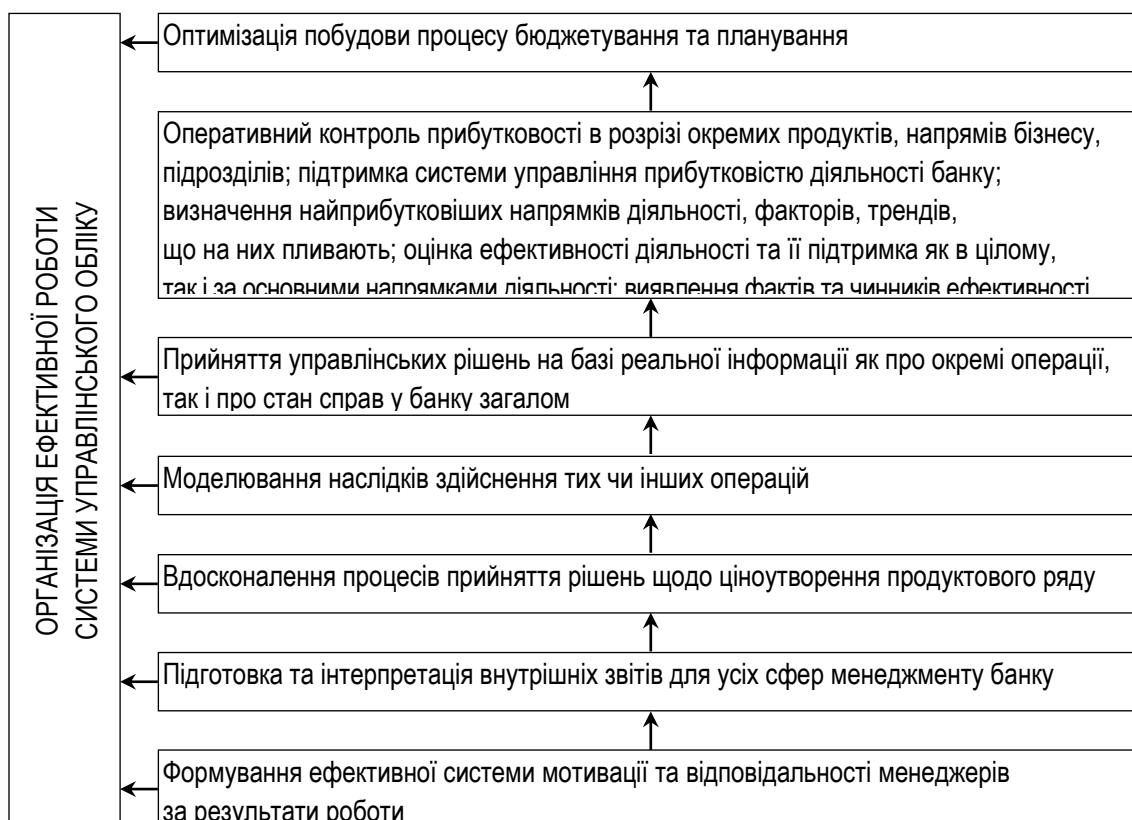

Рис. 1. Заходи для організації ефективної системи управлінського обліку

Виходячи з вищенаведеного сформулюємо цілі класифікації витрат таким чином:

- 1) визначення собівартості, калькуляція ціни готового банківського продукту та визначення величини отриманого прибутку;
- 2) визначення фінансового результату;
- 3) контроль за економічністю та виявлення резервів зниження витрат;
- 4) дослідження поведінки затрат та прийняття управлінських рішень;
- 5) планування (бюджетування), прогнозування, здійснення контролю та регулювання результатів діяльності.

Враховуючи цілі класифікації витрат, здійснимо групування основних видів витрат (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація витрат банку

Ознака класифікації з врахування функцій управління	Вид витрат	Мета використання
Повнота здійснення витрат	Невичерпані витрати, вичерпані витрати	Для визначення фінансового результату
За функціональним виникненням	Виробничі витрати, допоміжні витрати, адміністративні витрати	Для контролю за економічністю діяльності
За способом віднесення на собівартість об'єктів	Прямі витрати, непрямі витрати	Для визначення собівартості банківського продукту і отримання прибутку (за повною собівартістю) та калькуляції ціни контролю і виявлення шляхів зниження витрат
Спосіб віднесення до певних видів продукції	Основні витрати, накладні витрати	Для визначення собівартості банківського продукту та калькуляції ціни
Порядок формування фінансового результату	Витрати операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, інші витрати та надзвичайні витрати	Для визначення загального фінансового результату та за видами діяльності
Процес обліку	Одноелементні витрати, комплексні витрати	Для здійснення облікових процедур
За місцем виникнення витрат	Витрати банківської установи в цілому, витрати філії, витрати відділення, витрати відділу	З метою здійснення контролю за менеджерами за місцем виникнення затрат
За приналежністю	Витрати за клієнтами; видами операцій, продуктами, інструментами, портфелями	Для визначення економічної ефективності окремих клієнтів, видів операцій, інструментів, портфелів та контролю за інвестиціями
Центри відповідальності	Центр витрат, центр прибутку	Для контролю за менеджерами за місцем виникнення затрат
Час здійснення витрат	Поточні витрати, довгострокові витрати	З метою рішення короткострокових та довгострокових цілей, а також прогнозування та планування витрат
Залежно від управлінського рішення	Релевантні витрати, нерелевантні витрати	З метою визначення впливу управлінського рішення на величину затрат

Ознака класифікації з врахування функцій управління	Вид витрат	Мета використання
Залежно від зміни фактора витрат	Змінні витрати, постійні витрати, напівпостійні витрати, напівзмінні витрати	З метою оптимізації самого виробничого процесу, аналізу беззбитковості і вивчення моделей поведінки витрат
Відповідно до витрачання активів	Дійсні витрати, альтернативні витрати	Для прийняття управлінських рішень при виборі оптимального альтернативного варіанта
Метод обчислення	Маржинальні витрати, середні витрати	З метою збільшення обсягу виробництва продукції
Порядок обчислення	Фактичні витрати, планові витрати, нормативні витрати	З метою прогнозування, регулювання затрат, та контролю за нормами і рівнем витрат
Рівень контролюваності	Контрольовані витрати, неконтрольовані витрати	З метою здійснення контролю за діяльністю виконавців
Процес регулювання	Регульовані витрати, нерегульовані витрати	З метою оцінки відповідальності та роботи менеджерів в частині контролю за витратами
Рівень стимулювання	Обов'язкові витрати, заохочувальні витрати	Для контролю за витратами

Охарактеризуємо деякі види витрат, які найчастіше використовуються в практиці банківської діяльності. До них належать такі: змінні, постійні, напівзмінні, напівпостійні, змішані.

Витрати вважаються змінними, якщо їх обсяг змінюється водночас зі зміною кількості послуг чи операцій. Прикладом таких витрат є: процентні доходи (розділ 60); частина комісійних, які розраховуються у відсотках від вартості банківського продукту (розділу 61); торговельні (розділ 62); дивідендний дохід (група 630); процентні витрати (розділ 70); змінні залежно від обсягу ресурсів частини комісійних (розділу 71); відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (рахунок 7418).

Постійними витратами є такі, сума яких змінюється пропорційно до зміни обсягу їх надання, тобто їх обсяг не залежить від зміни обсягу залучених (розміщених) коштів чи інших факторів, що впливають на витрати. Прикладом таких витрат можуть бути: витрати на утримання будівель, обладнання, оренду землі, комісійні, які встановлюються аналогічно постійним комісійним (розділ 71); загальні адміністративні витрати (розділ 74, крім рахунку 7418 та групи 749); відрахування в резерви (розділ 77); частина комісійних доходів, які визначаються конкретно встановленою сумою або змінюються залежно від іншого, ніж обсяг розміщених (залучених) коштів,

фактора доходів (розділ 61); повернення списаних активів (розділ 67). Постійні витрати залишаються такими лише протягом певного незначного проміжку часу, який прийнято називати релевантним діапазоном.

Важливим елементом процесу управління є контроль за особливостями поведінки постійних витрат та змінних доходів і витрат як загальних, так і на одиницю продукції, за умови зміни обсягів розміщених (залучених) коштів.

Деякі доходи (витрати) називаються змішаними, оскільки мають одночасно змінні і постійні компоненти. Іноді їх називають напівзмінними або напівпостійними. Прикладом таких доходів та витрат є: доходи від продажу іноземної валюти, яка зазвичай продається зі знижкою для оптових покупців; витрати часу на обробку одного платіжного документа, що поступово скорочуються в міру зростання кваліфікації операційних працівників, так звана крива досвіду.

У багатьох випадках при досягненні відповідного рівня діяльності доходи і витрати змінюються різко, стрибкоподібно, це – напівпостійні доходи (витрати).

Якщо протягом коротких періодів часу, наприклад, доходи (витрати) можуть бути змінними (напівзмінними) і постійними (напівпостійними), то за тривалий період усі доходи (витрати) мають тенденцію до зміни, тобто постійні доходи (витрати) стають напівпостійними і змінюються ступінчасто.

Значну частину напівзмінних доходів (витрат) складають змішані доходи (витрати, які містять елементи як постійних, так і змінних витрат).

Типовим прикладом змішаних витрат є плата за телефон, яка включає: постійні витрати у вигляді абонентної плати; змінні витрати у вигляді плати за міжміські розмови. Тому, обліковуючи витрати, їх слід чітко розмежовувати.

Інші види витрат менше використовуються в банківській практиці, але їх значення велике, детальна характеристика цих видів витрат описана в працях вітчизняного вченого С. Голова та англійського вченого К. Друрі.

Запропонована нами деталізація класифікації витрат відповідно до цілей дозволить оптимізувати організацію управлінського обліку, оскільки прискорить процес вибору класифікаційних ознак для вирішення конкретних завдань управлінського обліку. На практиці всі види витрат не використовуються, тому що кожен менеджер використовує такі критерії класифікації, які найбільшою мірою задовольняють його потреби у деталізації інформації та достатні для прийняття управлінських рішень у певний момент часу.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

основним важелем впливу на класифікацію витрат в управлінському обліку є встановлення взаємозв'язку між величиною витрат та відповідним управлінським рішенням;

менеджери різного рівня управління, що приймають різні управлінські рішення, повинні використовувати різні ознаки та види витрат, які відповідали б досягненню цих рішень;
кількість ознак класифікації витрат та їх видів може бути рівною кількістю, які виникають в діяльності банківської установи.

Список літератури

1. Атамас, П. Й. Управлінський облік [Текст] : навч. посіб. / П. Й. Атамас. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 440 с.
2. Бутинець, Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік [Текст] : навч. посіб. для студ. спец. 7.050106 “Облік і аудит” / Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Чижевські, Н. В. Герасимчук. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 448 с.
3. Голов, С. Ф. Управлінський облік [Текст] : підруч. для студ. вищих навч. закл. за спец. “Облік і аудит” / С. Ф. Голов. – 2-ге вид. – К. : Лібра, 2004. – 703 с.
4. Друрі, К. Введение в управленческий и производственный учет [Текст] / К. Друрі. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997.
5. Нападівська, Л. В. Управлінський облік [Текст] : монографія / Л. В. Нападівська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 450 с.
6. Пратин, Г. О. Управлінський облік [Текст] : навч. посіб. / Г. О. Пратин, А. Г. Загородній, А. І. Ясінська. – К. : Знання, 2006. – 235 с.
7. Хорнгрен, Ч. Т. Бухгалтерський управленческий аспект [Текст] / Ч. Т. Хорнгрен, Дж. Фостер / пер. с англ. ; под. ред Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 416 с.

Summary

In the article based on the considered and analyzed literature it's suggested the own approach to the costs classification for needs of management accounting with the goal of optimization of the banks activity management which is distinguished in reflection of classification in the models from of the goal correlation appeared before management.

Отримано 16.12.2008

Пришляк Г.В. Концепція класифікація витрат для оптимізацією управління діяльністю банку / Г.В. Пришляк // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2009. - Т. 24. - С. 340–347.